

**КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ОДЕСЬКА АКАДЕМІЯ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ
ОДЕСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ»**

Кафедра педагогіки та освітнього менеджменту

Розглянуто та затверджено на засіданні
кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
Протокол № 1 від 29 серпня 2022 року
Завідувач кафедри Костенко Р.В.

**СИЛАБУС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
Педагогічна майстерність та етика викладача**

Рівень вищої освіти другий (магістерський)

Спеціальність 011 Освітні, педагогічні науки

Освітньо-професійна програма Педагогіка вищої школи

П.І.Б. викладача	Кузнєцова Неля Вікторівна
Науковий ступінь, вчене звання, посада	Кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки та освітнього менеджменту..
Контактні дані викладача	Е-mail: kuznetsova-nv@meta.ua т. моб. 067-270-35-82
Консультації	Черветр 14.00-16.00

2022 – 2023

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Характеристика навчальної дисципліни
Загальна кількість: кредитів – 3 годин – 90 змістових модулів – 2	Обов'язкова
	Рік підготовки:
	1-й
	Семестр
	2-й
	Лекції
	8 год.
	Практичні заняття
	6 год.
	Самостійна робота
	76 год.
Форма підсумкового контролю: іспит	

2. Анотація до курсу

Запропонована програма ставить за мету усвідомлення суті педагогічної діяльності та майстерності і стимулювання потреби професійного саморозвитку майбутнього викладача у її досягненні.

Предмет дисципліни - майстерність викладача як професійне управління педагогічною діяльністю та етичні засади діяльності викладача вищої школи.

Завдання: сформувати знання з питань специфіки педагогічної діяльності, педагогічної майстерності, педагогічної культури викладача вищої школи; розкрити теоретичні основи педагогічної взаємодії у вищій школі на засадах гуманності, толерантності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу; сформувати знання про структуру і основні компоненти педагогічної майстерності викладача; розкрити можливості методів формування компонентів педагогічної майстерності викладача; ознайомити з основними вимогами щодо професійної етики викладача, дотримання академічної доброчесності; сформувати знання про основи педагогічної конфліктології, уміння аналізувати і вирішувати педагогічні конфлікти.

Особливість дисципліни є врахування, розвиток і поглиблення педагогічного досвіду здобувачів, набутого у діяльності у закладах середньої, фахової передвищої і вищої освіти, формування професійно-педагогічних якостей особистості.

Переваги: програма базується на новітніх підходах до викладання і навчання у закладах вищої освіти, формує гнучку освітню траєкторію здобувача як майбутнього магістра освітніх, педагогічних наук.

3. Технологічна карта дисципліни

Тема	Зміст	Завдання для сам. роботи	Контроль
Змістовий модуль 1. Основи педагогічної майстерності			
Тема 1.1. Сутність професійно-педагогічної діяльності та педагогічна	Сутність педагогічної діяльності викладача. Суспільна значущість професії викладача. Поняття «науково-педагогічний працівник» і «викладач». Права і обов'язки науково-педагогічних працівників. Функції викладача закладу вищої освіти. Поняття педагогічної	Провести самодіагностику. Проаналізувати педагогічну ситуацію	Звіт про результати самодіагностики. Аналіз педагогічної ситуації

<p>майстерність викладача</p>	<p>діяльності, її структура. Професійно-педагогічна діяльність як метадіяльність. Поняття «педагогічна майстерність». Наукові школи педагогічної майстерності. Зміст та компоненти педагогічної майстерності: гуманістична спрямованість, професійна компетентність, розвинені педагогічні здібності, володіння педагогічною технікою (І.А. Зязюн, Н.М. Тарасевич). Критерії педагогічної майстерності: доцільність, продуктивність, діалогічність, оптимальність, творчість. Рівні оволодіння педагогічною майстерністю: елементарний, базовий, досконалий, творчий. Педагогічна ситуація і педагогічна задача.</p> <p>Самовиховання викладача, його роль у становленні професійної майстерності. Етапи професійного самовиховання: самопізнання, планування роботи над собою, реалізація програми, самоконтроль. Способи самопізнання. Формування індивідуального стилю педагогічної діяльності.</p>		
<p>Тема 1.2. Педагогічна техніка викладача</p>	<p>Поняття педагогічної техніки. Педагогічна техніка як володіння комплексом прийомів педагогічного впливу та організації поведінки викладача. Складники педагогічної техніки: вміння керувати собою, володіти своїм організмом (мімікою, пантомімікою), емоціями, мовленням і вміння впливати на особистість і аудиторію (техніка організації контакту, техніка активного слухання, навіювання тощо). Внутрішня і зовнішня техніка викладача.</p> <p>Внутрішня техніка викладача як система прийомів управління психічним станом педагога, його творчим самопочуттям. Способи управління психічним станом під час налаштування на публічну діяльність і в умовах її здійснення: виховання доброзичливості й оптимізму, вияв позитивної установки на спілкування; контроль власного фізичного стану (регуляція м'язового напруження, зміна темпу мовлення та рухів); розрядка від негативних емоцій за допомогою створення зони захисного збудження; управління увагою, переключення і концентрація її на меті і надзавданні діяльності; звернення до власного почуття обов'язку; аутотренінг, його етапи, доцільні формули самонавіювання.</p> <p>Зовнішня техніка викладача як втілення внутрішнього переживання вчителя в його тілесній природі. Управління мовленням, голосом, мімікою, пантомімікою, поставою як інструментами педагогічного впливу. Вимоги до зовнішнього вигляду викладача: естетична виразність, елегантність, привітність, зібраність, стриманість, відчуття впевненості й</p>	<p>Виконати вправи на розвиток професійно-педагогічних особливостей спостережливості та уваги, на тренування уяви викладача. Ознайомитися з методами саморегуляції. Виконати 2 вправи.</p>	<p>Звіт і демонстрація виконання вправ.</p>

	<p>гідності, доцільність. Вияв їх в одязі, поставі, міміці, рухах.</p> <p>Типові помилки педагогів у використанні педагогічної техніки й шляхи запобігання їх виникненню.</p>		
<p>Тема 1.3. Майстерність педагогічного спілкування</p>	<p>Педагогічне спілкування, його особливості, функції, види. Роль педагогічного спілкування в організації освітнього процесу. Професійне і непрофесійне педагогічне спілкування. Суб'єкт-суб'єктний характер професійного педагогічного спілкування, його ознаки.</p> <p>Типи педагогічного спілкування: діалогічне і монологічне. Поняття діалогічного педагогічного спілкування, його основні критерії.</p> <p>Комунікативний, перцептивний та інтерактивний аспекти педагогічного спілкування. Структура педагогічного спілкування: моделювання, комунікативна атака, управління спілкуванням, аналіз і моделювання нової системи взаємодії. Правила, які оптимізують взаємодію на кожному етапі спілкування.</p> <p>Стилі спілкування викладача як вияв характерних особливостей педагогічної взаємодії.</p> <p>Способи комунікативного впливу: переконання і навіювання, їх характерні особливості, взаємозв'язок у педагогічній взаємодії.</p> <p>Техніки взаємодії у процесі аналізу проблеми та пошуку її вирішення. Сутність активного слухання, його відмінність від пасивного слухання.</p> <p>Технологія побудови „Я-висловлювання”.</p>	<p>Провести діагностування стилю педагогічного спілкування. Проаналізувати педагогічну ситуацію.</p>	<p>Звіт про результати діагностики. Аналіз педагогічної ситуації</p>
<p>Тема 1.4. Взаємодія викладача та аудиторії</p>	<p>Особливості взаємодії викладача та аудиторії. Ознаки аудиторії, їх урахування в організації взаємодії викладача та аудиторії. Об'єктивні перешкоди контакту викладача й аудиторії та їх урахування в організації аудиторії.</p> <p>Методика педагогічної взаємодії. Техніки взаємодії у процесі аналізу проблеми та пошуку її вирішення.</p> <p>Культура мови педагога. Поняття та загальні ознаки мовної культури викладача. Мовна норма. Образність мови: поняття, зміст, роль, засоби створення образності. Виразність мовлення викладача, її засоби. Робота викладача з удосконалення виразності мовлення.</p> <p>Техніка мовлення викладача, її складові: техніка дихання, голосотворення, виразність дикції, темпоритм. Голос педагога, вимоги до нього. Причини порушення голосу викладача та його гігієна. Дикція, її роль у діяльності викладача. Артикуляційна зарядка. Недоліки</p>	<p>Підготуватися до виступу перед аудиторією на тему: «Академічна доброчесність починається з мене».</p> <p>Записати і проаналізувати відео.</p>	<p>Виступ перед аудиторією. Експертне оцінювання. Самооцінювання</p>

	дикції та шляхи їх усунення. Система вправ для розвитку чіткої дикції. Логіко-інтонаційний аналіз мови. Мовні ноти. Імідж викладача, шляхи досягнення зовнішньої виразності педагога.		
Змістовий модуль 2. Етика викладача вищої школи			
Тема 2.1. Етика викладача вищої школи. Педагогічний такт викладача	Етика викладача вищої школи як вид професійної етики. Педагогічна деонтологія, її завдання. Функції педагогічної етики. Основні категорії етики викладача вищої школи. Педагогічний такт у професійній діяльності науково-педагогічного працівника. Педагогічний такт як міра педагогічно доцільного впливу викладача на здобувачів вищої освіти. Такт і культура спілкування педагога. Принципи педагогічного такту. Морально-психологічні якості педагога як передумова педагогічного такту.	Скласти програму самовиховання для себе як майбутнього викладача. Проаналізувати педагогічну ситуацію.	Презентація програми. Аналіз педагогічної ситуації
Тема 2.2. Основи педагогічної конфліктології	Педагогічний конфлікт: структура, причини, динаміка. Конфлікт і конфліктна ситуація. Технологія управління педагогічними конфліктами. Поведінка викладача у регулюванні педагогічної взаємодії з різними суб'єктами освітнього процесу. Характеристика методів та засобів особистісного впливу на студентську аудиторію. Врахування індивідуальних особливостей студента у вирішенні конфліктних ситуацій. Поняття булінгу (цькування) і мобінгу в освітньому процесі. Нормативні документи щодо подолання цих явищ. Положення про політику та порядок урегулювання конфліктних ситуацій в КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради».	Проаналізувати педагогічну ситуацію із власного викладацького досвіду. Скласти 5 правил попередження педагогічних конфліктів.	Аналіз педагогічної ситуації. Перевірка письмових робіт
Тема 2.3. Академічна доброчесність та етика академічних взаємовідносин	Поняття академічної доброчесності та етики академічних взаємовідносин. Нормативні документи щодо академічної доброчесності. Принципи та фундаментальні цінності академічної доброчесності та етики академічних відносин: доброчесність, чесність та порядність, правдивість, прозорість, законність, повага, довіра, мужність, справедливість, самовдосконалення та вдосконалення системи, відповідальність, компетентність та професіоналізм. Дотримання принципів академічної доброчесності та етики академічних відносин. Види порушень академічної доброчесності та етики академічних відносин під час здійснення освітньої та наукової діяльності: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикування, фальсифікація, списування, обман, хабарництво, необ'єктивне оцінювання. Академічна відповідальність учасників	Ознайомитись з Кодексом академічної доброчесності учасників освітнього процесу КЗВО «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради». Підготуватись до кураторської години на тему: «Академічна доброчесність»	Перевірка конспекту кураторської години

	освітнього процесу за порушення академічної доброчесності та етики академічних відносин. Комісії з академічної доброчесності, їх повноваження.		
--	--	--	--

4. Політика курсу

Під час лекційних занять здобувачу пропонується уважно слухати викладача, конспектувати основні положення теми, брати участь у дискусіях, пошуково-дослідницької діяльності та інтерактиві.

До кожного **практичного заняття** здобувач повинен сумлінно готуватися: вивчати навчальний матеріал за темою відповідно до навчально-тематичного плану дисципліни, виконувати практичні завдання, готувати виступи і презентації. Під час проведення практичного заняття здобувачам пропонується брати активну участь у обговоренні теми, відповідати на запитання викладача та своїх одногрупників, бути активним учасником всіх видів навчальної діяльності, організованої викладачем.

Самостійна робота здобувачів передбачає самостійне вивчення тем і питань дисципліни, визначених викладачем, виконання діагностування і вправ, складання конспекту самостійно опрацьованих тем згідно з правилами цитування, підготовку навчальних та аналітичних матеріалів, виконання практичних завдань для роботи на практичних заняттях.

Політика щодо академічної доброчесності. Здобувач вищої освіти при виконанні самостійної роботи, індивідуальних завдань повинен дотримуватись принципів академічної доброчесності, не припускатися академічного плагіату. Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту з коректними текстовими запозиченнями, які не повинні перевищувати 20%. Списування під час виконання самостійних робіт та на іспиті заборонені.

Політика щодо дедлайнів та перекладань. Перекладання академічних заборгованостей відбувається за наявності поважних причин.

5. Критерії оцінювання результатів навчання

10.1 Критерії оцінювання за всіма видами робіт

Оцінка за національною шкалою	100 бальна шкала	Критерії оцінювання навчальних досягнень	
		Теоретична підготовка	Практична підготовка
Відмінно	90-100	Студент	
		у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; рецензує відповіді інших студентів, самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для поповнення власних знань	може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує завдання, не передбачені навчальною програмою; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.
Добре	75-89	достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час	за зразком самостійно виконує практичні завдання, передбачені

		усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає несуттєві неточності	програмою; має стійкі навички виконання завдання
Задовільно	60-74	володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків.	може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання
Незадовільно з можливістю повторного складання	35-59	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно; безсистемне виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	планує та виконує частину завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички:
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	0-34	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, погребує постійної допомоги викладача

10.2. Критерії оцінювання для поточного контролю (за різними видами роботи)

Вид роботи	Бали	Критерії
Усні відповіді, участь у практичному занятті	5	Здобувач вищої освіти у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; аналізує педагогічну практику. Активно бере участь у занятті, висловлює обґрунтовані міркування, рецензує відповіді інших студентів, наводить доцільні приклади. Впевнено з творчим підходом виконує завдання.
	4-3	Здобувач достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускає несуттєві неточності. Активність виявляє епізодично, відповіді надає правильні, але стандартні, не завжди впевнений у висловлених положеннях. Має певні труднощі щодо обґрунтування власної думки. Завдання виконує шаблонно, іноді потребує допомоги викладача.

	2-1	Здобувач частково володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні, припускається помилок при відтворенні основних понять навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків. Переважно спостерігає за заняттям, не може самостійно виконати завдання.
	0	Відсутній на занятті
Письмові роботи	4	Завдання виконані з використанням кількох релевантних джерел. Відповіді повні, ґрунтовні, демонструють власну точку зору. Наведені приклади повністю відповідають завданню. Повністю дотримані вимоги щодо письмового/електронного оформлення робіт, з дотриманням правил цитування та покликання.
	3-2	Завдання виконані з використанням 1-2 джерел. Відповіді досить повні, частково демонструють власну точку зору. Наведені приклади формально відповідають завданню. Дотримані вимоги щодо письмового/електронного оформлення робіт, з дотриманням правил цитування та покликання, але є несуттєві неточності.
	1	Завдання виконані з використанням 1 джерела. Відповіді неповні, не демонструють власну точку зору. Наведені приклади не зовсім відповідають завданню. Порухені вимоги щодо письмового/електронного оформлення робіт, правила цитування та покликання, є суттєві помилки.
	0	Завдання не виконано або виконано з порушенням норм академічної доброчесності.
Презентація роботи	4	Виконана робота презентується усно з використанням мультимедійної презентації. Усний виступ відповідає всім вимогам щодо педагогічного виступу перед аудиторією (правильне, яскраве мовлення; уміння взаємодіяти з аудиторією тощо). Презентація логічна, змістовна, цікава. Здобувач демонструє уміння самостійно знаходити додаткову інформацію та використовувати її для реалізації поставлених перед ним завдань, вільно використовує нові інформаційні технології для інтерактивного виступу.
	3-2	Виконана робота презентується усно з використанням мультимедійної презентації. Усний виступ в основному відповідає вимогам щодо педагогічного виступу перед аудиторією. Презентація змістовна, але не відповідає завданню інтерактивності, дублює текст виступу. Здобувач не демонструє уміння самостійно знаходити додаткову інформацію та використовувати її для реалізації поставлених перед ним завдань, недостатньо використовує нові інформаційні технології для інтерактивного виступу.
	1	Виконана робота представлена без мультимедійної презентації. Завдання виконано з суттєвими помилками. Порухені вимоги щодо педагогічного мовлення та взаємодії з аудиторією.
	0	Завдання не виконано або виконано з порушенням норм академічної доброчесності.

10.3. Критерії оцінювання для підсумкового контролю (іспит)

Бали	Критерії
16-20	Здобувач вищої освіти надає повні, обґрунтовані, логічні відповіді з наведеними прикладами практичного застосування. Висловлює аргументовані власні думки, виявляє творчий підхід до виконання завдань.

11-15	Здобувач вищої освіти надає цілком правильні відповіді, але допускає незначні неточності у власних висновках. Невпевнений у правильності наведених прикладів практичного використання.
6-10	Здобувач вищої освіти надає формальні, нелогічні відповіді, має труднощі щодо формулювання власних висновків та наведення прикладів практичного застосування.
1-5	Відповіді неповні з суттєвими помилками, відсутні приклади практичного використання.

6. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та/або періодичний контроль								Підсумковий контроль	Сума балів	
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2						
T1.1	T1.2	T1.3	T1.4	T2.1	T2.2	T2.3				
CP	CP	У	CP	CP	У	CP	CP	CP	20	100
9	9	8	9	9	9	9	9	9		

7. Рекомендована література

Законодавчі і нормативні документи

1. Кодекс академічної доброчесності учасників освітнього процесу Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/kodeks_akad_dob.pdf
2. Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в освітній та науково-дослідній роботі учасників освітнього процесу Комунального закладу вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» - https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/pol_pro_akadem_plahiat.pdf
3. Положення про організацію навчання осіб з особливими освітніми потребами у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» - https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/pol_pro_orh_navch_osib_z_osobl_potreb.pdf
4. Положення про організацію освітнього процесу у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» (для здобувачів вищої освіти) - https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/pol_pro_orhan_osvitn_protst_zi_zmin.pdf
5. Положення про порядок і процедури вирішення конфліктних ситуацій у Комунальному закладі вищої освіти «Одеська академія неперервної освіти Одеської обласної ради» - https://static.klasnaocinka.com.ua/uploads/editor/9324/732394/sitepage_18/files/pol_pro_konfl_sytuats.pdf
6. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-18. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
7. Про затвердження стандарту на групу професій «Викладачі закладів вищої освіти»: Наказ Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства (Мінекономіки) від 23.03.2021 № 610. <https://goo.su/UeoB>
8. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII.

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

9. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022—2032 роки. Розпорядження Кабінету міністрів України від 23 лютого 2022 р. № 286-р. <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-rozvitku-vishchoyi-osviti-v-ukrayini-na-20222032-roki-286->

Підручники та навчальні посібники

1. Зайченко І.В., Теслюк В.М., Каленський А.А. Основи педагогічної майстерності та етика викладача вищої школи: підручник. Київ. Вид-во Ліра-К. 2019. 484 с.
2. Отич О. М. Основи педагогічної майстерності викладача професійної школи : підручник. - Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. 208 с.
3. Пихтіна Н. П. Основи педагогічної техніки : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2013. 316 с.
4. Педагогічна майстерність: Підручник /За ред. І.А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 376 с.
5. Педагогічна майстерність: Хрестоматія /За ред. І.А. Зязюна. Київ: СПД Богданова А.М., 2008. 462 с.
6. Сисоєва С.О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навч.-метод. посіб. НАПН України, Ін-т педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ: ВД «ЕКМО», 2011. 324 с.
7. Сходинки до педагогічної майстерності : словник з курсу «Основи педагогічної майстерності» / уклад. : Л. Л. Бутенко, О. Г. Ігнатович. Старобільськ, 2015. 136 с.

4. Електронні інформаційні ресурси

1. Вища освіта. Інформаційно-аналітичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/>
2. Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського – <https://dnpb.gov.ua/ua/>
3. Інститут вищої освіти НАПН України - <https://ihed.org.ua/>
4. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України - <http://ipood.com.ua/>
5. Міністерство освіти і науки України - <http://www.mon.gov.ua>.
6. Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського - <http://www.nbuv.gov.ua/>
7. Одеська національна наукова бібліотека - <http://odnb.odessa.ua/>
8. Український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів - <https://prometheus.org.ua/>